

Geoenergetická politika EÚ ako možný základ novej geopolitickej doktríny

Pavel Usov | 08.08.2008

Bez ohľadu na svoj ekonomický potenciál a politické perspektívy, Európska (EÚ) únia zostáva slabým geopolitickým hráčom s množstvom protichodných národných záujmov geostrategických priorít. Tieto rozpory spôsobujú, že všetky pokusy Európskej komisie vypracovať jednotné geopolitické smerovanie a spoločnú zahraničnú politiku sa končia neúspechom. Bez toho EÚ nemôže fungovať ako jednotný nadštátny celok. Inak povedané, práve zahraničná politika, resp. geopolitika, definuje podstatu štátu. Pokiaľ absentuje, nemožno hovoriť o štáte. Geopolitika znamená postavenie daného štátu v geografickom a politickom priestore. Podľa slov F. Ratzela „štát funguje ako organizmus, pripútaný určitou časťou k zemskému povrchu a jeho charakteristiky sa odvíjajú od charakteristík národa a pôdy.“⁽¹⁾ Len vtedy, keď sa štát identifikuje v rámci priestoru, medzi inými štátmi, reflektuje sa v myslení, pocitoch a túžbach ľudí, dáva najavo o svojej existencii. V súčasnosti Európska únia bez spoločnej geopolitickej koncepcie, zostáva len vonkajším obalom. Samozrejme, pokiaľ spoločnosť zjednotených európskych štátov si nekladie ako cieľ vytvorenie určitého nového štátneho útvaru, nemá vôbec zmysel otvárať otázku o európskej geopolitike.

Slabosť európskej geopolitiky

Zatiaľ je v európskej geopolitike prítomný segmentárny prístup, ktorý sa vyznačuje existenciou samostatných geopolitických prístupov v jednotlivých štátoch, ktoré nie sú v súlade so záujmami celého spoločenstva. Spomedzi najvýznamnejších geopolitických hráčov možno vyčleniť Nemecko, Francúzsko a Veľkú Britániu. Kým

prvé dva štáty uprednostňujú europocentristický prístup a vystupujú za aktívnu spoluprácu s Ruskom, Veľká Británia uprednostňuje Severoatlantickú alianciu (NATO) a pridrižiava sa spolenectva s USA. V prípade Nemecka a Francúzska, resp. ich záujmov, na tieto štáty účinne pôsobí Rusko s cieľom oslabiť vplyv USA na kontinentálnu Európu. Ruskí experti v oblasti geopolitiky stále viac a viac volajú po vytvorení novej geopolitickej osi Moskva – Berlín – Paríž. To vyvoláva geopolitické výhrady a určité požiadavky zo strany nových členských štátov EÚ v strednej a východnej Európe, ktoré príliš nedôverujú „starým“ európskym štátom a spoločnej európskej politike a usilujú sa rozvíjať vlastné geopolitické orientácie. Príčinou je ich historická skúsenosť, ktorá ukazuje, že „stará“ Európa nie je schopná reálne uchádzať sa o rolu geopolitického lídra na kontinente a uprednostní radšej „zlý mier“ pred akýmkoľvek politickým a geopolitickým konfliktom.

Práve toho sa obávajú nové členské štáty EÚ a v dôsledku uvedených obáv uprednostňujú užšiu spoluprácu s USA. Stávajú sa tak mediátormi svojich geopolitických záujmov v samotnej EÚ ako aj vo vzťahu k ďalším európskym štátom, ktoré nie sú členmi EÚ, predovšetkým na východe európskeho kontinentu. Možno povedať, že EÚ zatiaľ zostáva v pozícii geopolitického outsidera. Tento problém konštatujú jednak samotní európski analytici, jednak americkí praktici. „Z ekonomického hľadiska je Európska únia svetovou veľmocou, z politického hľadiska nie. To súvisí s absenciou nielen spoločnej zahraničnej politiky, ale aj konsenzu uprostred 25 členov, pričom niektorí z nich majú dlhú tradíciu neutrality a pacifizmu, v dôsledku čoho je naplnenie spoločných geopolitických priorít ťažko realizovateľné.“

(2)

Zbigniew Brzezinski bez okolkov tvrdí, že EÚ je iba geopolitickým pokračovaním USA a ešte dlho nemožno očakávať, že by sa to mohlo zmeniť: „V súčasnosti sa Európa,

nehľadiac na svoju ekonomickú silu, podstatnú ekonomickú a finančnú integráciu, fakticky nachádza pod vojenským protektorátom USA.“ **(3)** Vytvorenie európskych síl rýchlej reakcie túto problematiku nerieši.

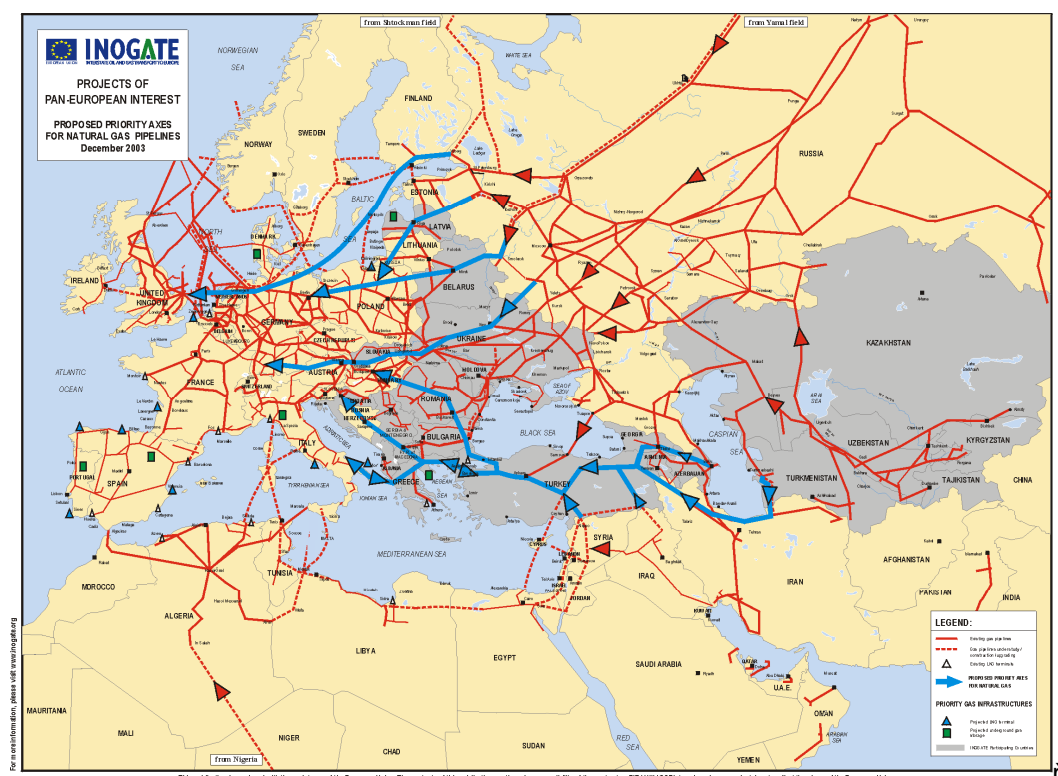
Geoenergetika ako nová forma geopolitiky

Geopolitika, podobne ako politika, ponúka spoločný záujem, ktorý mobilizuje spoločnosť a štáty v prospech jeho dosiahnutia. Môžeme v súčasnosti hovoriť o existencii určitých východísk európskej geopolitiky? Podľa nášho názoru takéto základy a zárodky európskej geopolitiky predstavujú nie politické, ale práve ekonomické priority.

Ide o spoločnú energetickú bezpečnosť, ktorá rozličným spôsobom zasahuje záujmy všetkých členov EÚ. Je možné, že práve v diskusii o otázkach energetickej bezpečnosti sa rodí spoločná európska geoenergetická stratégia. Svedčia o tom vyhlásenia celého radu popredných predstaviteľov EÚ. Európska komisia prijala 10. januára 2007 rozhodnutie o novej európskej energetickej politike, podľa ktorej „energetika sa má stať ústrednou časťou vonkajších vzťahov EÚ.“ V marci 2007 Európska rada schválila dvojročný akčný plán (2007 – 2009) rozšírenia a posilnenia energetických vzťahov EÚ **(4)**. Bývalý holandský zahraničných vecí Jozias Van Aartsen vo svojom vyhlásení zo 7. apríla 2008 zdôraznil, že energetická politika EÚ sa musí stať základom pre európsku geopolitiku. „Nová politika má prekračovať hranice EÚ smerom k juhovýchodnej Európe, Kaukazu, Blízkemu Východu a k Severnej Afrike. Cieľom takejto politiky je nielen vybudovať vzťahy medzi EÚ a väčšinou dodávateľov energetických surovín v regióne, ale aj rozvíjať politiku dlhodobej energetickej bezpečnosti a podporovať industriálne rozvinutú ekonomickú expanziu a politickú stabilitu v partnerských štátoch.“ **(5)**

Obrázok 1. Projekt INOGATE na zabezpečenie dodávok zemného plynu pre EÚ.

Zdroj: Európska komisia

V súvislosti s diskusiou o formovaní európskeho geopolitického priestoru v súčasnom svete tak máme do činenia s novým druhom geopolitiky, ktorým je geoenergetika. V jej prípade národné, štátne a ideologické priority jednotlivých národov boli nahradené ekonomickými a energetickými záujmami, ktoré sa vyznačujú pragmatickejšim prístupom k realite.

Realita je pritom taká, že EÚ v budúcnosti bude v plnom rozsahu závislá od vonkajších dodávateľov energií. V dôsledku toho sa ekonomika zjednotenej Európy, ako aj politická stabilita stáva rukojemníkom nálad iných štátov, v ktorých vládnu režimy, ktoré ani zďaleka nie sú demokratické. Týka sa to predovšetkým Blízkeho

Východu a Ruska. Podľa údajov špeciálnej komisie Green Paper Commission, energetická závislosť EÚ v najbližších rokoch bude iba narastať. Už v súčasnosti je 45 % dodávok ropy zabezpečovaných zo štátov Blízkeho východu a ak sa situácia na energetickom trhu nezmení, tak v roku 2030 sa bude 90 % spotreby ropy v EÚ zabezpečovať prostredníctvom importu. To isté platí v prípade zemného plynu. V súčasnosti 40 % spotreby sa dováža z Ruska, ďalších 30 % z Alžírsku a 25 % z Nórska. V roku 2030 bude EÚ 60 % plynu importovať z Ruskej federácie a celkový importu zemného plynu bude predstavovať 80 % z celkovej spotreby.

Zvýši sa takisto aj export uhlia, ktorý bude v roku 2030 predstavovať 66 % celkovej spotreby tejto suroviny. Uvedené údaje nie sú konečné a s najväčšou pravdepodobnosťou budú narastať, berúc do úvahy dynamický ekonomický rozvoj nových členov EÚ. Takáto situácia núti jednak centrálnu inštitúciu EÚ, jednak vlády jednotlivých členských štátov, vypracovať jednotnú stratégiu energetickej bezpečnosti, ktorá v každom prípade bude spojená s definovaním geopolitických priorít a postojov EÚ ako celku. Ak hovoríme o energetickej bezpečnosti, situácia vyzerá viac-menej jasná. Hlavnými úlohami EÚ v tomto smere sú:

- 1 diverzifikácia energetického trhu;
- 2 zabezpečenie rovnoprávneho prístupu všetkých členov EÚ k energetickým zdrojom;
- 3 hľadanie alternatívnych zdrojov energie.

Geoenergetické otázky sú omnoho diverzifikovanejšie a vyžadujú si vyvážený prístup. Geoenergetická problematika obsahuje nasledujúce segmenty:

1. Vypracovanie strategicky významných smerov z hľadiska záujmov EÚ a definovanie hlavných partnerov;

2. Zvýšenie vplyvu EÚ v príslušných regiónoch a štátoch, ktoré sú dodávateľmi energetických surovín, zabezpečenie stálej prítomnosti v uvedených oblastiach a politické a ekonomické pripútanie uvedených štátov k EÚ;
3. Vytvorenie podmienok a podpora procesov demokratizácie v štátoch tzv. Tretieho sveta s cieľom umožniť ich otvorenie pre európsku ekonomiku, ako aj odtrhnutie týchto štátov od iných silnejších geopolitických konkurentov, napr. od Ruska;
4. Zabezpečenie vnútornej ekonomickej a politickej stability v regiónoch, ktoré zásobujú EÚ energetickými surovinami;
5. Hľadanie geopolitického a politického kompromisu s veľkými, ale nedemokratickými štátmi, predovšetkým s Ruskom. EÚ je najúspešnejšia práve v realizácii tohto bodu.

Voľba strategicky dôležitých smerov v geoenergetickej politike EÚ, sa prirodzene uskutočňuje v súlade s princípom dodávok energetických surovín. Spomedzi prioritných smerov možno vyčleniť ruský, resp. východoeurópsky vektor, blízkovýchodný vektor a stredomorský vektor.

Ruský vektor

Ako už bolo uvedené, Rusko je najvýznamnejším dodávateľom zemného plynu do štátov Európskej únie. Mnohí jej členovia, predovšetkým štáty strednej a východnej Európy, sú v plnom rozsahu závislé od uvedených dodávok.

Tabuľka 1. Objem dodávok plynu z Ruskej federácie do jednotlivých európskych štátov

Štát	Spotreba zemného plynu v m ³	Celkový objem importu	Import Ruska	z Import z Ruska (%)
Rakúsko	9 mld..	8,4 mld.	6,7 mld.	74 %
Nemecko	100,2 mld.	90,8 mld.	39,1 mld.	39 %
Taliansko	79,7 mld.	67,9 mld.	23,6 mld.	30 %
Francúzsko	44,7 mld.	37 mld.	11,5 mld.	26 %
Slovensko	6,7 mld.	6,9 mld:	6,9 mld.	103 %
Fínsko	4,9 mld.	4,9 mld.	4,9 mld.	100 %
Bulharsko	3,1 mld.	2,9 mld.	2,9 mld.	94 %
Litva	3,1 mld.	2,6 mld.	2,6 mld.	84 %
Grécko	2,7 mld.	2,6 mld.	2,2 mld.	81 %

Zdroj: Otkuda prichodit v Evropu gaz. BBC, 4. 1. 2006.

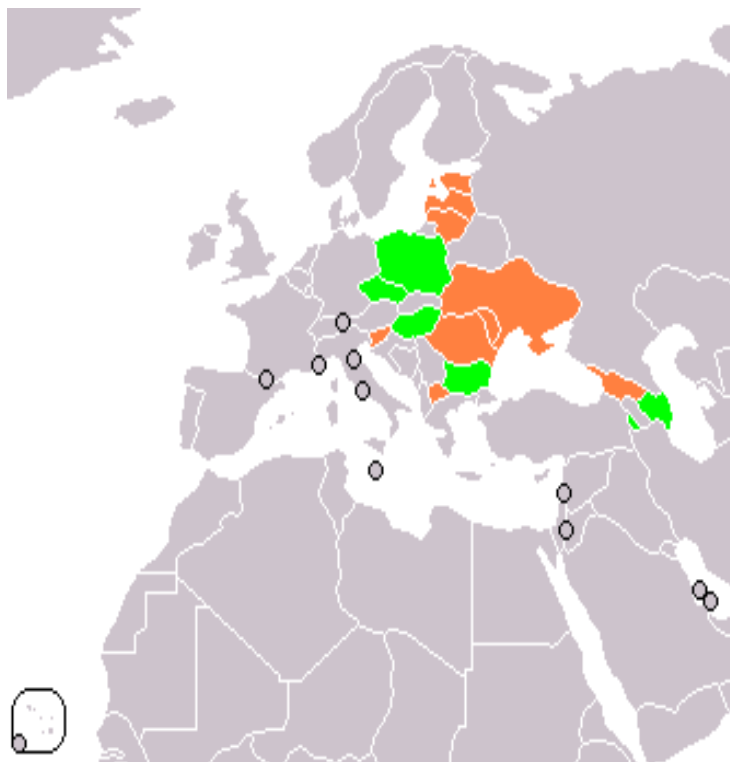
http://news.bbc.co.uk/hi/russian/business/newsid_4580000/4580630.stm

Vzájomné vzťahy medzi EÚ a Ruskom sú predmetom rozličných hodnotení zo strany jednotlivých členov Únie. Vznikajúce vnútorné konflikty dôsledne zodpovedajú hraniciam medzi „novými“ a „starými“ členmi EÚ. Kým „starí členovia,“ ako napr. Nemecko, Taliansko či Francúzsko sú pripravení na geopolitický kompromis s Ruskom a sú ochotné nezasahovať do zóny ruských geopolitických záujmov

s cieľom vyhnúť sa energetickým konfliktom. Preto niektoré štáty bývalého ZSSR sú tradične vnímané ako súčasť Ruska **(6)**. Projekty, ktorých cieľom je vstup uvedených krajín do politických blokov, alternatívnych integrácii s Ruskom, sú blokované. To sa týka napr. Ukrajiny a Gruzínska, ktoré deklarovali svoj záujem o vstup do NATO, ale tieto pokusy boli zabrzdené zo strany Francúzska a Nemecka. Vnútornú nejednotnosť EÚ potvrdilo o. i. podpísanie dohody medzi Nemeckom a Ruskom o výstavbe plynovodu Nord Stream po dne Baltského mora, ktorá poškodzuje záujmy Poľska a pobaltských štátov. Rusko takisto aktívne pôsobí aj v južnej časti európskeho kontinentu začatím výstavby plynovodu Južný prúd. EÚ tak môže čeliť nebezpečenstvu, že Rusko bude jediným monopolným dodávateľom plynu. To následne môže ovplyvňovať aj procesy prijímania politických rozhodnutí. V tomto prípade Európska únia vystupuje nie ako geopolitický subjekt, ale stáva sa objektom ruskej geopolitiky.

Obrázok 2. Spoločenstvo demokratickej voľby (oranžová – členské štáty, zelená – pozorovatelia)

Konsenzuálna politika viacerých členských štátov EÚ vo vzťahu k Rusku viedla ku vzniku „malých“ geopolitických alternatív, ktorých iniciátormi sa stali štáty strednej a východnej Európy, bývalí členovia sovietskeho bloku. Patrí medzi ne napr. Východné partnerstvo a Spoločenstvo demokratickej voľby. Podobné projekty nemajú výlučne geopolitický charakter, ale ich cieľom je skôr riešenie konkrétnych politických cieľov, napr. podpora a rozvoj demokracie v regióne. Za týmto účelom bola v roku 2005 vytvorená organizácia „Spoločenstvo demokratickej voľby“ (Community of Democratic Choice, pozri obrázok č. 2), ktorého členmi je deväť štátov východnej Európy a južného Kaukazu, z toho päť členských štátov EÚ (Litva, Lotyšsko, Estónsko, Slovinsko a Rumunsko). Napriek tomu regionálne pokusy

o realizáciu vlastnej politiky zo strany jednotlivých štátov opakovane potvrdzujú slabosť spoločných inštitúcií EÚ pri vypracúvaní jednotnej geopolitickej doktríny vo vzťahu k Rusku a k ďalším štátom východnej Európy.

Treba však zároveň zdôrazniť, že EÚ svoju energetickú hru v regióne Čierneho a Kaspického mora realizuje. To formuje jednu z priorít v geoenergetickej politike. Strategickými partnermi EÚ sú v tomto regióne Azerbajdžan a Kazachstan.

V roku 2005 bol spustený do prevádzky ropovod Baku – Tbilisi – Ceyhan, ktorý transportuje ropu z Azerbajdžanu cez Gruzínsko do Turecka a ďalej do Európy. Jeho úlohou bolo riešiť dve dôležité úlohy.

V prvom rade je jeho cieľom vytvoriť stabilný a nezávislý európsky energetický trh vo vzťahu k Blízkemu východu. Ďalšou úlohou je vytlačenie Ruska z regiónu. Preto EÚ zatvára oči pred porušovaním demokratických princípov a ľudských práv v Azerbajdžane, Gruzínsku a v Kazachstane. Tak napr. azerbajdžanský prezident Ilham Aliyev, ktorého vládnutie je viac než pochybné z hľadiska demokratickosti, má v Európe pozitívny imidž. V rokoch 2001 – 2003 bol vedúcim delegácie azerbajdžanského Národného zhromaždenia (Milli Maclis) v Parlamentnom zhromaždení Rady Európy (PZ RE). V roku 2003 bol dokonca zvolený za predsedu PZ RE a v apríli 2004 bol za aktívnu účasť v práci PZ RE a vernosť európskym hodnotám vyznamenaný titulom čestného člena PZ RE a medailou PZ RE. Kaukazsko-čiernomorský región je teda príkladom toho, ako geostrategické a ekonomické záujmy získavajú primát nad záujmami politickými.

Okrem už spomínaného ropovodu sa v uvedenom regióne využíva aj Južnokaukazský plynovod, ktorý vedie z Azerbajdžanu do Turecka. Európska únia

plánuje dovážať plyn prostredníctvom plynovodu Nabucco, resp. prostredníctvom turecko-gréckeho a grécko-talianskeho plynovodu.

Jedným z najrozsiahlejších projektov v danom regióne by sa mohla stať výstavba tzv. Transkaspického plynovodu, ktorý by umožnil prepojenie Turkmenistanu, Kazachstanu, Azerbajdžanu, Gruzínska a Ukrajiny s európskym energetickým trhom. Neočakávaná smrť Saparmurata Nijazova a podpísanie novej dohody medzi Ruskom, Turkménskom a Kazachstanom v roku 2007 však s najväčšou pravdepodobnosťou tento projekt znemožnili. V súlade s novou rusko-kazachstansko-turkménskou dohodou, ktorú za Turkmenistan podpísal už nový prezident Gurbanguly Berdimuhammedov, sa bude turkménsky plyn exportovať rekonštruovaným Stredoázijským plynovodným systémom, ktorý je pod kontrolou Gazpromu.

Blízkovýchodný vektor

Ďalším strategickým smerom z hľadiska EÚ je Blízky Východ. EÚ sa usiluje zohrávať vedúcu rolu v politických a ekonomických procesoch na Blízkom východe. Jednou zo sfér, kde sa EÚ mohla prejaviť ako silná medzinárodná štruktúra, je regulácia vojnových konfliktov a stabilizácia vnútro politickej situácie, napr. v Iraku. Európska komisia zároveň podpísala balík bilaterálnych dohôd so šiestimi štátmi Perzského zálivu, členmi Rady pre spoluprácu arabských štátov Zálivu (Cooperation Council for the Arabic States of the Gulf). Uvedené dohody sa týkajú otázok voľného obchodu medzi štátmi. Podstatne dôležitejšie je však to, že prakticky všetky členské štáty uvedenej organizácie sú aj súčasťou Organizácie štátov vyvážajúcich ropu (OPEC). Bez ohľadu na to EÚ je v regióne Blízkeho východu vnímaná ako ekonomická, ale nie politická veľmoc. Tá sa ešte stále nachádza v rukách USA a realizuje sa v rámci

NATO. Nemožno vylúčiť, že ak USA uznajú neúspešnosť svojich snáh získať kontrolu nad situáciou v Iraku, novou mocnosťou v regióne sa stane EÚ.

Stredomorský vektor

Jedným z hlavných geoenergetických a zahraničnopolitických smerov je stredomorský región, ktorý sa vždy, podľa tradícií, nachádzal vo sfére osobitných záujmov EÚ. Ešte v roku 1995 bol v Barcelone iniciovaný proces úzkej regionálnej spolupráce a vytvorenia Euro-stredomorského partnerstva. V súčasnosti všetky členské štáty EÚ a desať štátov južného pobrežia Stredozemného mora (Alžírsko, Egypt, Izrael, Líbya, Maroko, Palestínska autonómia, Sýria, Tunisko a Turecko) sú účastníkmi dohody o Stredomorskej únii. Uvedené partnerstvo umožňuje vznik zóny voľného obchodu do roku 2010 a otvára odbytká pre tovary z EÚ. Treba takisto poznamenať, že zaradenie viacerých arabských štátov a Izraela do partnerstva svedčí o ambíciách EÚ stať sa politickým arbitrom pri riešení zložitých regionálnych konfliktov (7).

Z hľadiska dodávok energetických surovín má pre EÚ mimoriadny význam Alžírsko. Európska komisia sa nazdáva, že prístup k alžírskym zdrojom zemného plynu dokáže minimalizovať závislosť EÚ od dodávok z Ruska. V roku 2007 bolo podpísaných viacero dohôd, ktoré umožnili EÚ získať prístup k alžírskemu plynu a bol aj schválený projekt výstavby plynovodu, ktorý by prepojil Alžírsko a Európu.

Európska únia sa usiluje vytvoriť z celého afrického kontinentu zónu vlastných záujmov. To súvisí s tradičným „pocitom viny“ za pôsobenie európskych kolonizátorov a s tým, že Afrika predstavuje obrovský trh s potenciálom exportu európskych produktov, ale aj zdroj nerastných surovín. V roku 2005 EÚ prijala

špeciálny dokument „Stratégia EÚ pre Afriku. Euro-africká dohoda o urýchlení rozvoja Afriky“ (EU Strategy for Africa. Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development). EÚ sa nazdáva, že jedným z mechanizmov rozšírenia svojho vplyvu na tento kontinent je jeho rozvoj. To bol dôvod, prečo EÚ vyčlenila iba v roku 2003 pre africké štáty 85 mld. eur. V roku 1985 táto pomoc predstavovala iba 5 mld. eur. Po skončení „studenej vojny“ a po rozpade ZSSR zostala Afrika zabudnutým kontinentom, trpiaci početnými vojnovými konfliktami. Európska únia navrhuje africkým štátom nie ideologickú, ale reálnu ekonomickú pomoc. Afrika sa s najväčšou pravdepodobnosťou stane v najbližšom čase jedným z hlavných strategických objektov európskej geopolitiky.

Spoluprácou s africkými štátmi EÚ získava aj reálne výhody v podobe prístupu k energetickým zdrojom v štátoch ako Nigéria a Angola ako aj v ďalších štátoch, združených v Hospodárskom spoločenstve západoafrických štátov (Economic Community of West African States, ECOWAS).

Záver

Európska geopolitika má perspektívy v budúcnosti, ale pre jej úspech je nevyhnutná rozhodnosť a politická vôľa. Už v súčasnosti sa črtajú dvaja reálni geopolitickí a politickí konkurenti EÚ, t. j. Rusko a Čína. Títo konkurenti konajú rozhodne a ignorujú princípy slobody a demokracie. Sú pripravení spolupracovať s hocíjakými, dokonca aj najodióznejšími režimami v Afrike a v Ázii. Európska únia disponuje značným ekonomickým potenciálom, ale ak v najbližšom čase tento potenciál nebude realizovaný prostredníctvom konkrétnych geopolitických, t. j. nielen ekonomických, projektov, EÚ sa môže ocitnúť v istej geopolitickej izolácii a stratiť

akúkoľvek iniciatívu na medzinárodnej aréne. Uzavrie sa do existujúceho rámca 27 členských štátov.

Poznámky:

- 1) Ratzel, Friedrich: Politische Geographie. 1887, Einleitung.
- 2) The Geopolitics of the European Union Bilderberg Conference (Stresa, 3-6 July 2004))
- 3) Brzezinski, Zbigniew: The Geostrategic Triad: living with China, Europe, and Russia.
- 4) Geopolitics of EU energy supply. <http://www.euractiv.com/en/energy/geopolitics-eu-energy-supply/article-142665>
- 5) Why energy must be at the core of EU security thinking. <http://www.euractiv.com/en/energy/energy-core-eu-security-thinking/article-171378>
- 6) Nekrašas, Evaldas: Lithuanian Foreign Policy: Concepts, Achievements and Predicaments. Lithuanian Foreign Policy Review, 2004, № 1-2, p. – 34.
- 7) <http://ec.europa.eu/development/center>